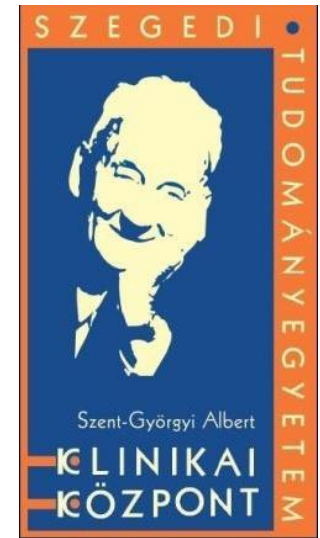

A nem biológiai szerek (methotrexat, leflunomid, azathioprine, cyclophosphamid, cyclosporin, mycofenolat, corticosteroidok) hatása az immunrendszerre, potenciális mellékhatásai

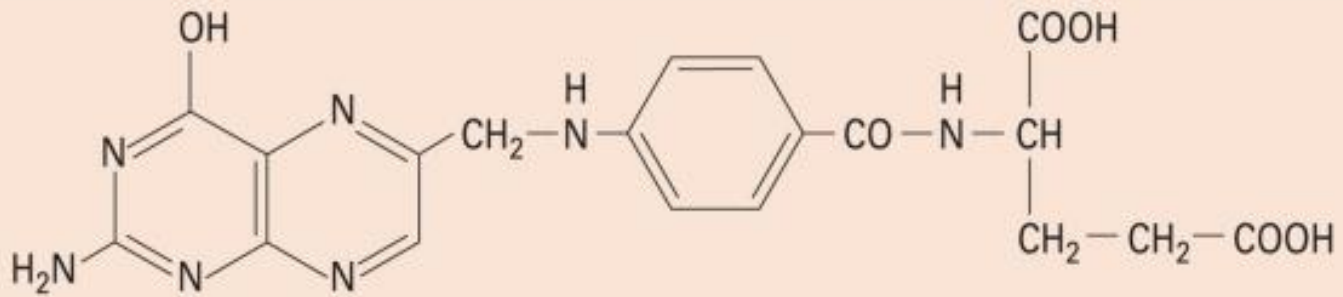
Reumatológiai szakvizsga előkészítő és Immunológiai alapok tanfolyam

Dr. Hulló Daniella

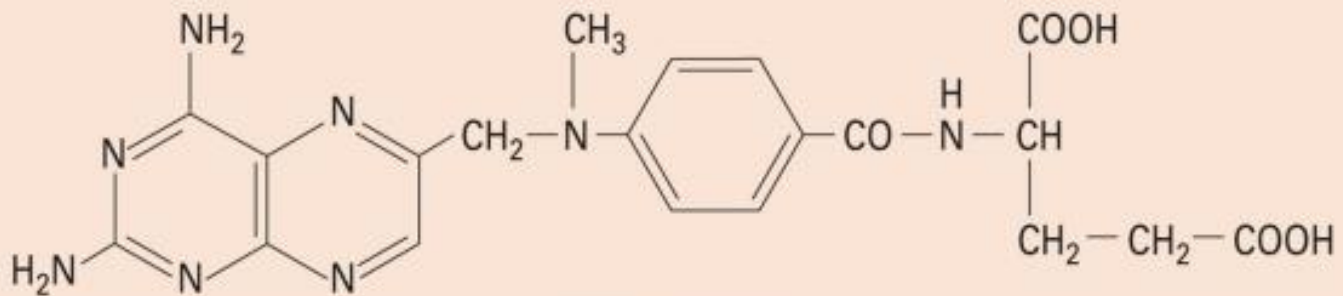
Szeged, 2018.11.08.

Methotrexat

CHEMICAL STRUCTURES OF FOLIC ACID AND METHOTREXATE

Folic acid

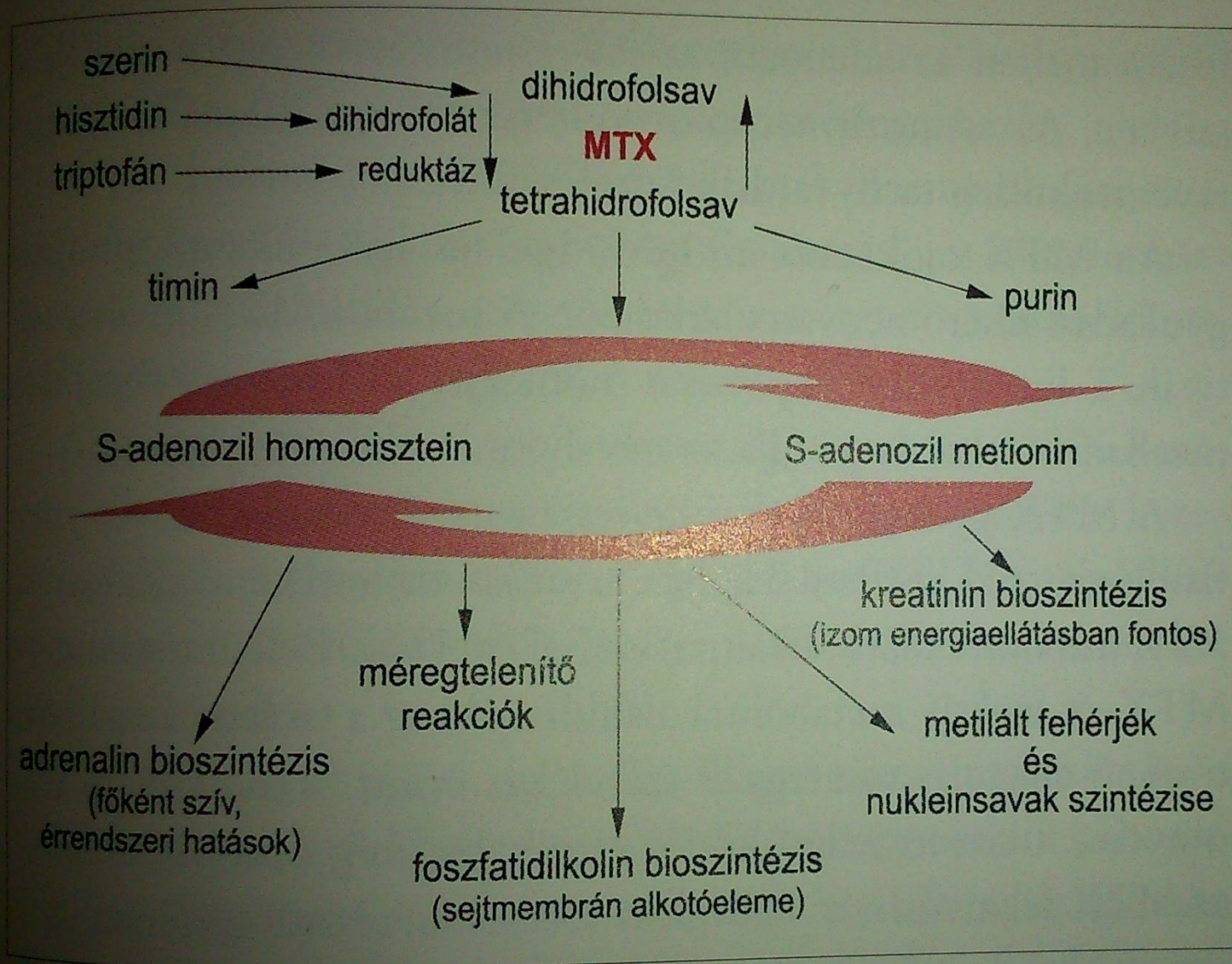

Methotrexate

Methotrexat – folsav antagónista

- **A folsav** az intermedier anyagcserében alapvető szerepet játszó hidrogénszállító vegyület, főként a gyorsan osztódó szövetek, így a csontvelő és a daganatsejtek folsavigénye a jelentős
- A szerin-glicin átalakulás és a hisztidin és a triptofán lebontás során felszabaduló hidrogénnel **tetrahidrofolsavvá redukálódik**
- Purin bázisok és a timin bioszintéziséhez kell, a timin a DNS egyik építőeleme
- S adenzil homocisztein, S adenzil metionin átalakulását szintén a tetrahidrofolsav katalizálja
- S adenzil metionin kell a foszfatidil kolin, adrenalin, metilált fehérjék, metilált nukleinsavak, kreatinin bioszintéziséhez

1. ábra
 Tetrahidrofolsav központi szerepe az intermedier anyagcserében

Methotrexat (MTX)

- Az MTX a **dihydrofolát reduktáz kompetitív antagonistája**, így gátolja a DNS, RNS bioszintézist, protein bioszintézist
- Ezerszer erősebben kötődik a dihydrofolát reduktázhoz mint a folsav.
- Egy része **poliglutamáttá** alakul, mely sejteken belül marad, monoglutamátnál hatékonyabban gátolja a dihydrofolát reduktáz enzimet
- A poliglutamát gátolja az **4-aminoimidazol-4-carboxamid ribonukleotid (AICAR) transzformiláz enzimet**, mely alapvető szerepet játszik purin bázisok de novo bioszintézisében.
- **Fokozott adenozin koncentrációhoz vezet** – mely hatékony gyulladáscsökkentő, **IL-6, IL8, TNF α szintézist gátol**,
- az adenozin AV csomó átvezetést is gátol, supraventricularis tachycardia kezelésre is jó

Methotrexat immunmoduláns hatásai

I.

- **Apoptosis indukció**
  - Reaktív oxigén gyökök (ROS) fokozott termelődése révén a MTX apoptosist okoz
  - Gyorsan proliferáló lymphocytákban

Methotrexat immunmoduláns hatásai

II.

- **Cytokintermelés gátlása**

- TNF- α , IL-1, IL-6, IL-15, IL-17, IFN- γ
- IL-10 és IL-4 expresszió MTX-kezelt RA-es betegekben fokozódik
- Synovialis fibroblastok és lymphocyták interakcióját gátolja (IL-15, IL-6, IL-8, CD69 gátlása révén)
- NF- $\kappa\beta$ szuppresszió – az I κ B α inaktiválás és lebomlás gátlása révén

Methotrexat immunmoduláns hatásai

III.

- **Adhaesiós molekulák expressziója csökken**
  - ICAM-1, ICAM-3, E-selectin,
- **Csontresorptio gátlása**
  - RANKL fehérje és mRNS csökken, OPG szekréció nő → osteoclastogenesis csökken

Methotrexat adagolása

- Per os, vagy subcutan hetente 1x
- Tablettaként 33 %os, im mellett 76 %os biohasznosulás
- Bélbaktérium inaktív metabolittá alakíthatja
- Vancomycin, neomycin, fokozott bélműködés gátolja a felszívódást
- Obstipáció növeli
- Vesén át ürül
- Szalicilát, probenecid gátolja a tubuláris szekrécióját

Methotrexat leggyakoribb mellékhatásai

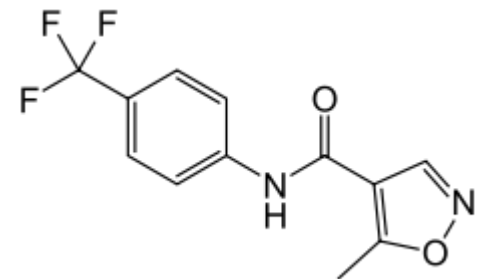
- Hányinger, hányás
  - Hepatotoxicitás
  - Csontvelő toxicitás
  - Alsó légúti fertőzés, pneumonitis
  - Tüdőfibrosis
  - Teratogén
-
- Májfunkció, vesefunkció, vérkép kontroll!!!

Methotrexat alkalmazási területei

- Rosszindulatú dagantok kezelése
- RA
- Psoriasis
- SLE
- Arteritis temporalis
- Dermatomyositis
- ANCA asszociált vasculitis
- PMR

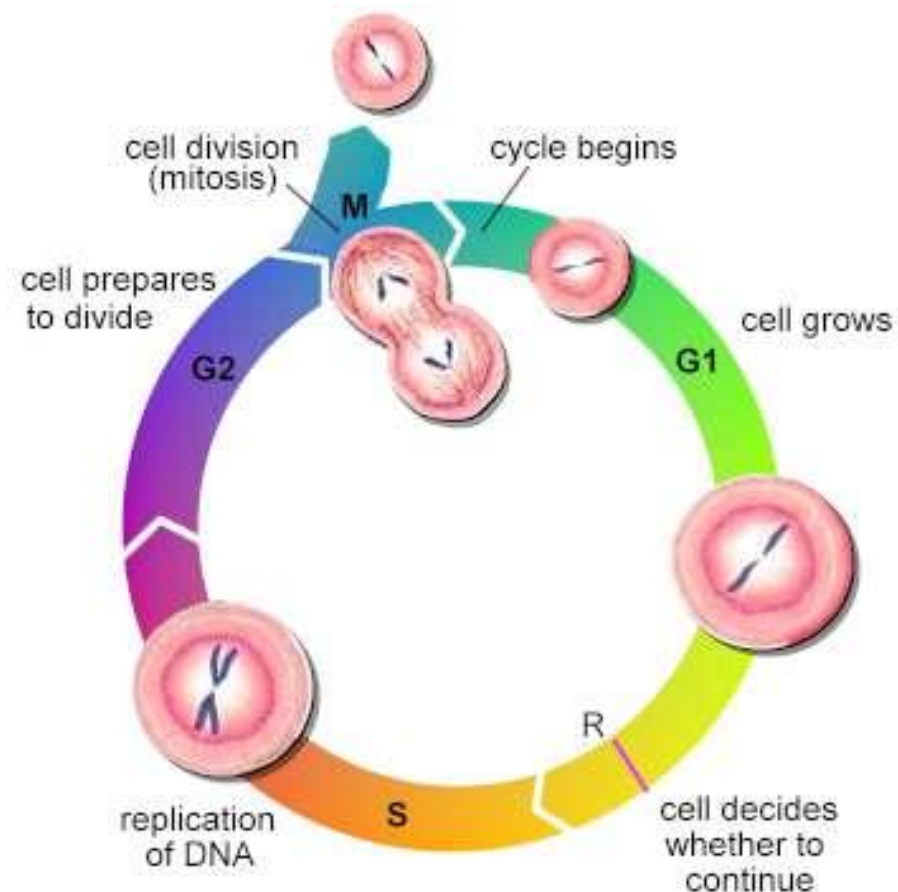
Leflunomid

- Pirimidin antagonist, izooxazol származék
- Prodrug, és a metabolitja felelős a farmakológiai hatásért
- GI traktusban és májban aktív forma – teriflunomid lesz belőle

Leflunomid hatásmechanizmusa I.

- **Tirozin kinázok gátlása**
- **De novo pirimidin bioszintézis**, elsősorban a dehidroorotsav-dehidrogenáz **gátlása** az aktív T-lymphocytákban
- Nyugvó T-sejtekre nem hat
- **Gátolja** a TNF α által indukált **NF κ B transzkripciós faktor aktiválódást**, mely számos proinflammatorikus citokin termelődést aktiválja

Leflunomid hatásmechanizmusa II.

- Következményes hatások:
  - Csökkent IL-2, TNF- α , IFN- γ , változatlan IL-6 szintézis (lymphocyta > monocyta hatás)
  - Csökkent adhaesiós molekula és MMP képződés
  - Gátolt osteoclastogenesis

Leflunomid

- Leflunomid adagolás: Napi 20 mg, esetleg napi 10 mg per os
- Az aktív metabolit féléletideje 2 hét, enterohepatikus recirkuláció lassítja a kiürülést
- Kiürülés gyorsítható kolesztiraminnal (3x8 gr), aktív szénnel (4x50 gr) 10-12 napig.

Leflunomid mellékhatásai

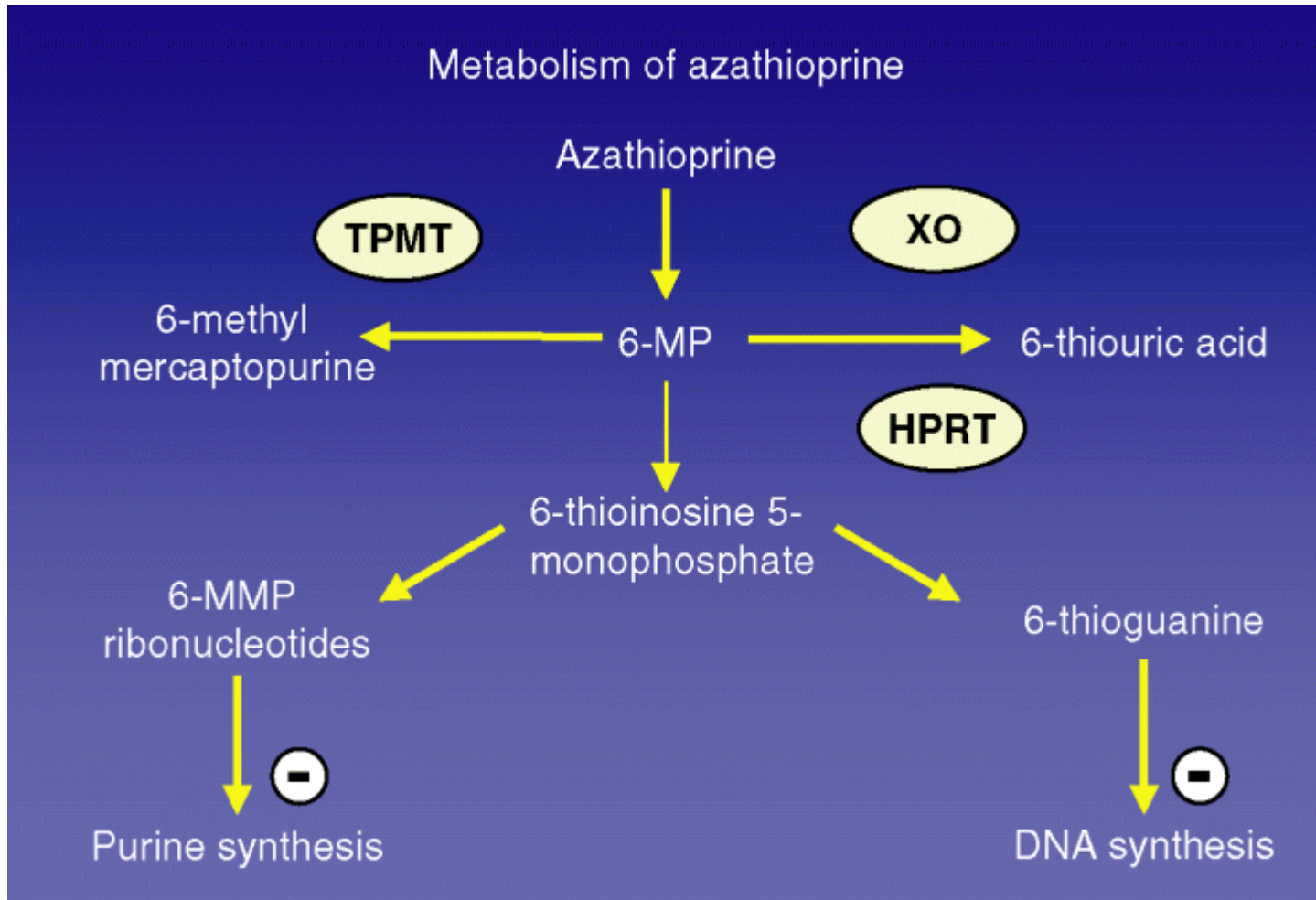
- Hasmenés
- Vérnyomás emelkedés
- Májfunkció, vesefunkció, vérkép!
- Alopecia
- Teratogén

Leflunomid alkalmazási területei

- Alkalmazási területei
- RA
- Psoriasis
- Wegener granulomatosis (remisszió fenntartásra LEF > MTX),
- SLE (RCT nincs, SCLE-provokáló?),
- Felty syndroma
- Bullosus pemphigoid

Azathioprine

- Purin analóg: aktív metabolitja a tiopurin- beépül a nukleotidláncba
- Gátolja a de novo DNS, RNS bioszintézist
- Csökkenti a keringő T és B lymphocyták számát
- Gátolja a B sejt antitest termelését és az NK sejt aktivitást
- Gátolja a purin szintézist
- IL-2 termelés csökkentése
- Ig termelés gátlása

Azathioprine adagolás

- per os
- 2-3 mg/tskg
- Kezdő adag 50-75 mg

Azathioprine mellékhatásai

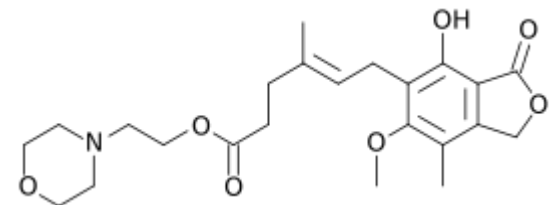
- Hányinger, hányás, hasmenés
- Transzamináz szint emelkedés, hepatitis
- Myelosuppresszio
- pancreatitis
- Sulphasalazinnal együtt sem ajánlott: fokozza AZA toxicitását
- Xantin oxidáz gátló ALLOPURINOL (Milurit) együtt ne adjuk , 75%-os AZA dózisredukcióra lenne szükség
- Febuxostatra (Adenuric) is ez vonatkozik

Azathioprine alkalmazási területek

- SLE, lupus nephritis
- Polymyositis, polyarteritis nodosa
- Gyulladásos bélbetegség
- Szervtranszplantáció
- RA
- Behcet (uveitis), bullosus pemphigoid, atopiás dermatitis
- Myasthenia gravis

Mycofenolat-mofetil

- Mycofenolsav: **purin antagonista**
- **Penicillin stoloniferum** terméke, illetve ennek észtere a mycofenolat-mofetil – ami prodrug, májban mycofenolsavvá bomlik, és szelektív purin szintézisgátló – inozin monofoszfát dehidrogenázt reverzibilisen gátolja **-erősen lymphocyta szelektív**,kevésbé csontvelőtoxicus

Mycofenolat-mofetil immunrendszeri hatásai

- T és B lymphocyta proliferáció gátlás
- Cytokin-termelés gátlása (nem közvetlen)
- Antitesttermelés gátlása
- Cytotoxikus sejtek képződésének gátlása
- Adhaesiós molekulák (E- és P selectin, LFA, VLA-4...) expressziójának gátlása
- Nincs hatással: phagocytosis, ROS-termelés, degranulatio (természetes immunrendszer)

Mycofenolat-mofetil mellékhatásai

- Hasmenés, hányinger, hányás
- Leukopenia, lymphopenia
- Eset: májfunckciós értékek emelkedése egy SS/myositises betegben

Mycofenolat-mofetil

- **Alkalmazásai területei:**
- Vesetranszplantáció
- Off-label engedély birtokában SLE – indukciós és fenntartó immunszuppresszív kezelésként is
- **Adagolása** SLE-ben: napi 2000 mg per os

Cyclophosphamid

- **Alkilálószer**
- DNS-hez kötődve, gátolják a kettőződést a premitotikus fázisban
- Aktívabban osztódó sejtekre kifejezettebb a hatásuk, de nem szelektív
- Inaktív előanyag, májban a citokróm p450 hatására hidroxilálódik, majd **aldofoszfamid**dá alakul, ebből keletkezik a foszforamid mustár – mely daganatellenes, immunszuppresszív hatású
- **Humoralis és cellularis immunválaszt is gátolja, csökkent a T lymphocyta. B lymphocyta szám, antitest termelés is.**

Cyclophosphamid mellékhatásai

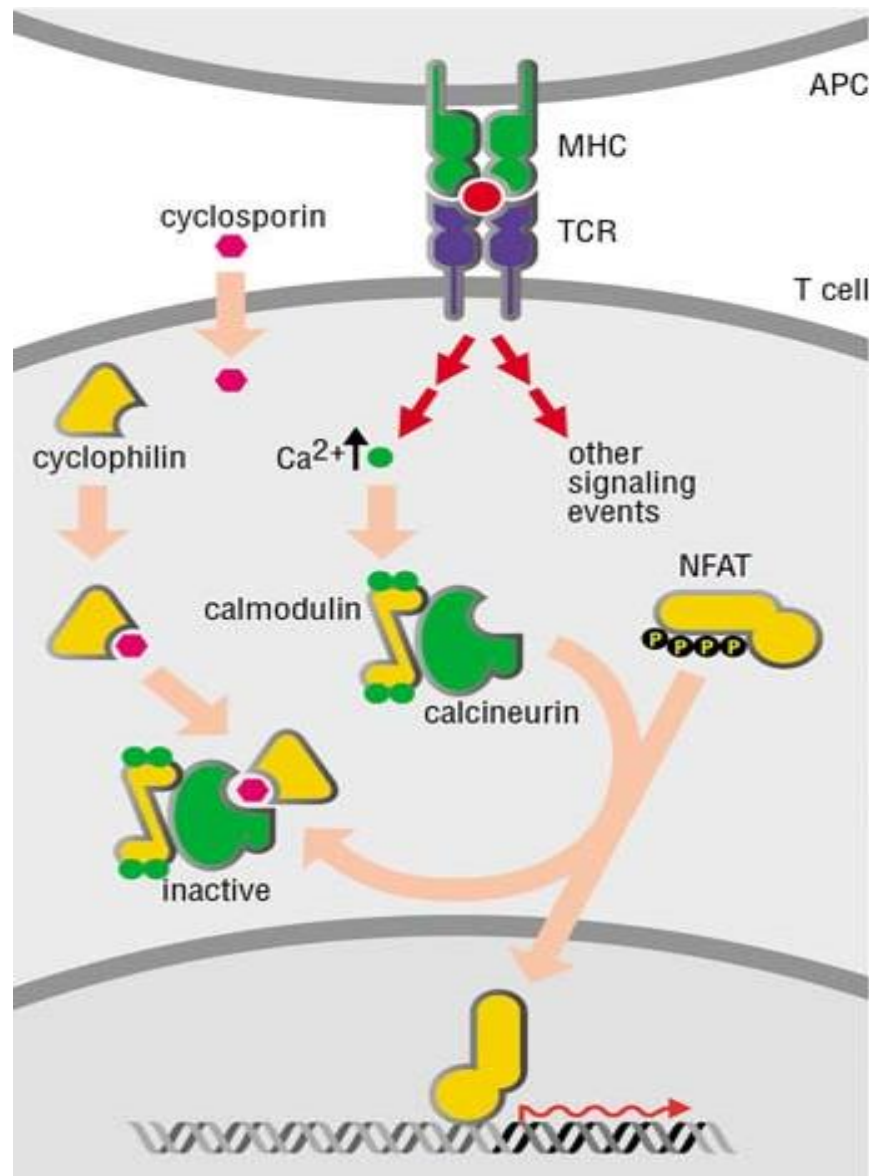
- Csontvelő depresszió
- Leukopenia, lymphopenia (10 napos vérkép)
- Hyponatraemia hányás, hasi görcs - SIADH
- Hányinger, hányás
- Toxikus hepatitis
- Alopecia
- Amenorrhoea, azoospermia
- Teratogén
- Hólyagcarcinoma
- Nagy adagok mellett haemorrhagiás cystitis

Cyclophosphamid alkalmazási területei

- SLE
- Vasculitis
- Myositis
- Alveolitis, tüdőfibrosis
- Systemas sclerosis

- Iv havonta

Cyclosporin-A

- *Beauveria nivea* (*Tolyocladium inflatum*) gombából származó, 11 aminosavból álló peptid
- Komplex immunosuppresszív hatása van
- Intracelluláris kötőfehérjéhez a **cyclophilinhez kötődik**, ez az enzim a **kalcineurin aktiválását** végzi (Ca dependens szerin-treonin-foszfatáz)

Cyclosporin-A (CSA)

- CSA és cyclophyllin komplex meggátolja a **kalcineurin működését**, elmarad a NF-AT (aktivált T sejtek nukleáris faktora) aktivációja
- Az NF-AT főként az IL-2, IL-3, IL-4, TNF $-\alpha$, INF- γ , GM-CSF transzkripciójához szükséges.

Cyclosporin immunológiai hatásai

- Naiv és memória T-sejtek aktivációjának gátlása
- T-sejt dependens B-sejt válasz csökkentése
- CD4+ CD25+ Treg sejtek aktivációja is csökken
- TGF- β transzkripció fokozása (Th3)
- CD40L expresszió gátlása $\rightarrow$ csökkent T-B lymphocyta kostimuláció

Cyclosporin-A mellékhatásai

- Vesetoxicitás, szerum kreatinin szint emelkedés
- Hypertonia
- Hányinger, hányás, izomgörcs
- Gingiva hyperplasia

Cyclosporin-A alkalmazási területei

- Szervtranszplantáció
- RA
- Arthritis psoriatica, psoriasis vulgaris
- Uveitis
- atopiás dermatitis,
- dermatomyositis
- systemás lupus erythematosus,
- nephrosis syndroma,
- Behcet-kór,
- myasthenia gravis
- aplasticus anaemia
- autoimmun hepatitis
- Crohn betegség

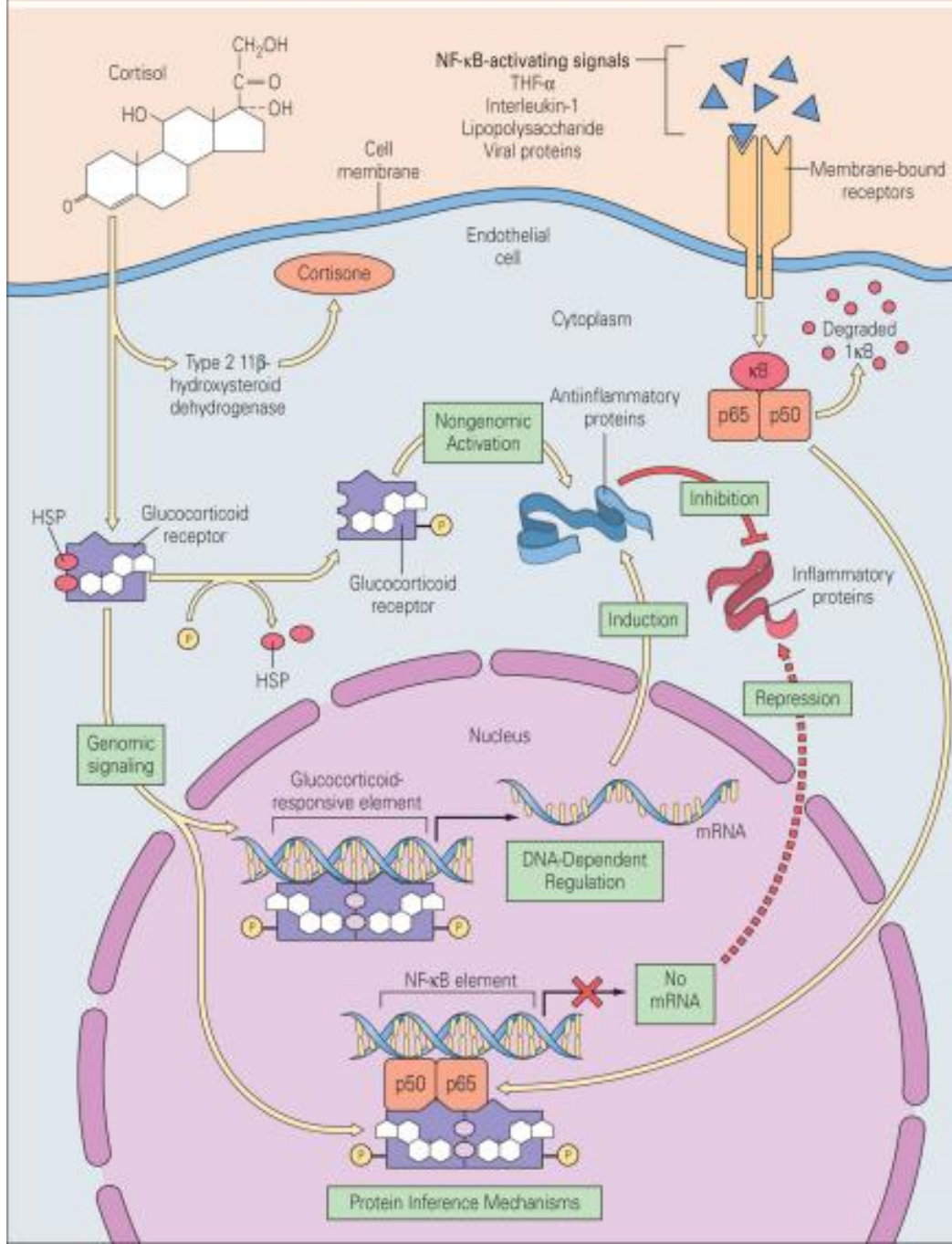
Corticosteroidok

- A leghatékonyabb gyulladáscsökkentő vegyületek, számos ponton szabályozzák az immunrendszer működését

Corticosteroidok hatásmechanizmusa

- Mivel lipidoldékony, diffúzióval vagy transzportmechanizmussal keresztül jut át sejtmembránon és **az intracellularis receptorához kötődik**
- A receptor-hormon komplex **bejut a sejtmagba**
- Speciális **DNS szakaszokhoz kötődik** (glucocorticoid response element)
- Majd transzaktivációval **szabályozza számos gén aktiválódását**, így serkenti, vagy gátolja bizonyos RNS molekulák és ezekből keletkező proteinek szintézisét

THREE GENERAL MECHANISMS OF ACTION OF GLUCOCORTICOIDS AND GLUCOCORTICOID RECEPTOR IN THE INHIBITION OF INFLAMMATION

Nem-genomikus hatások

Forrás: Hochberg Textbook of Rheumatology

Genomikus hatások:

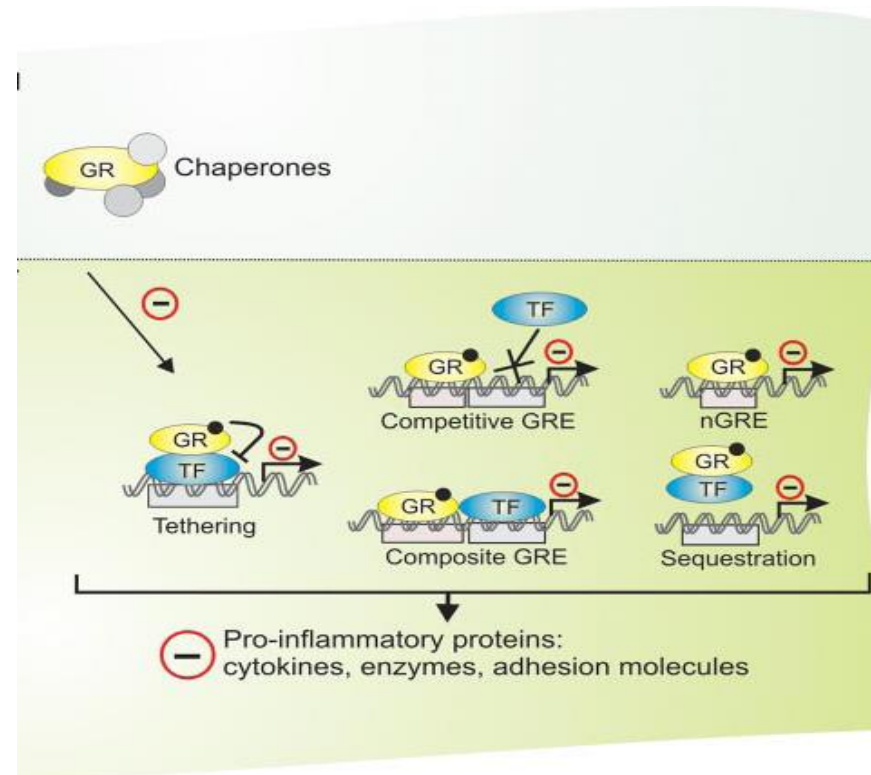
Transzaktiváció

Transzrepresszió

Corticosteroidok celluláris hatásmechanizmusa - transzrepresszió

- Receptor-kortikoszteroid receptor komplex főképp az **AP-1 és NF- κ B transzkripciós faktorhoz kapcsolódva gátolja a működésüket.**
- A corticosteroid **indukálja az I κ B α protein termelődését, mely az AP-1hez és az NF- κ B-hoz kötődve további transzkripció gátlást okoz.**

NF- κ B számos gént szabályoz: IL-2, IL-2 receptor, IL-3, IL-6, IL-8, TNF- α , GM-CSF, indukálható NO-szintáz, ICAM-1, E-szelektin gének.

AP-1: activator protein-1

ICAM-1: intercellular adhesion molecule-1

Corticosteroidok celluláris hatásmechanizmusa - transzrepresszió

- Csökkent TNF- α , IL-1, IL-2, IL-4, IL-6, IL-17, IL-12, COX-2
- Gátolt T-lymphocyta aktiváció és proliferáció
- Gátolt antitesttermelés
- ICAM-1, E-selectin csökkent expresszió

Corticosteroidok celluláris hatásmechanizmusa – transzaktiváció

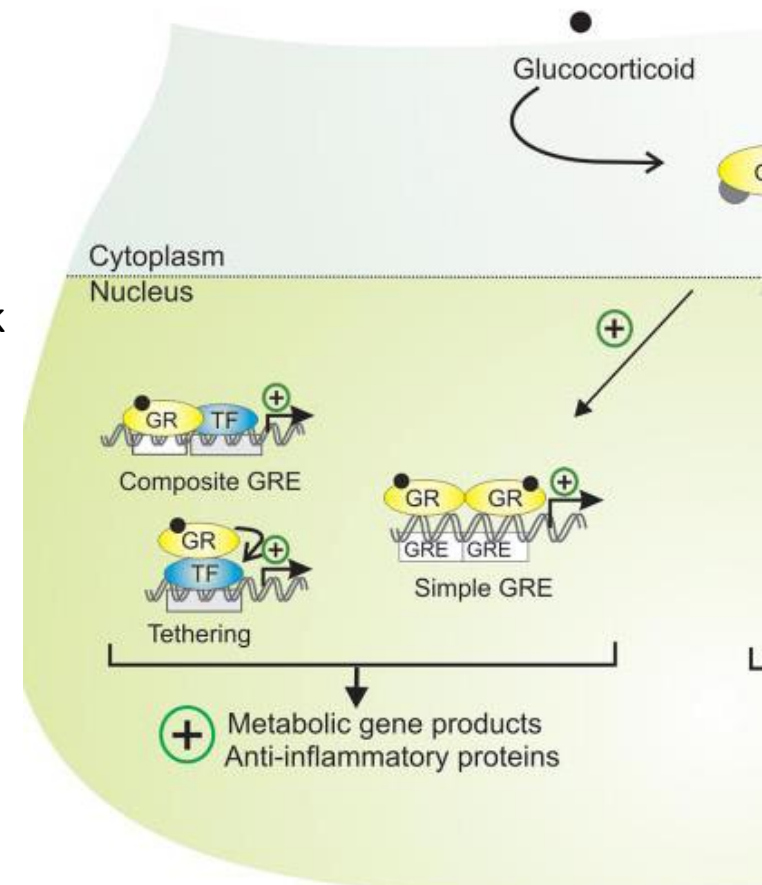
➤ **Gátolja a foszfolipáz A2 (PLA2)** enzimet, csökkenti a transzkripcióját, így csökken a prosztaglandinok és leukotriének szintézise, melyet a lipocortin indukciójával fejt ki.

➤ **Csökken a kemotaxis, csökkent érpermeabilitás jellemző**

(Keringő granulocyták száma nő, de nem tudnak a gyulladás helyére vándorolni és ott megtapadni.)

➤ **GSK-3 β – Wnt szignálút gátlása: osteoblast képződés gátlása**

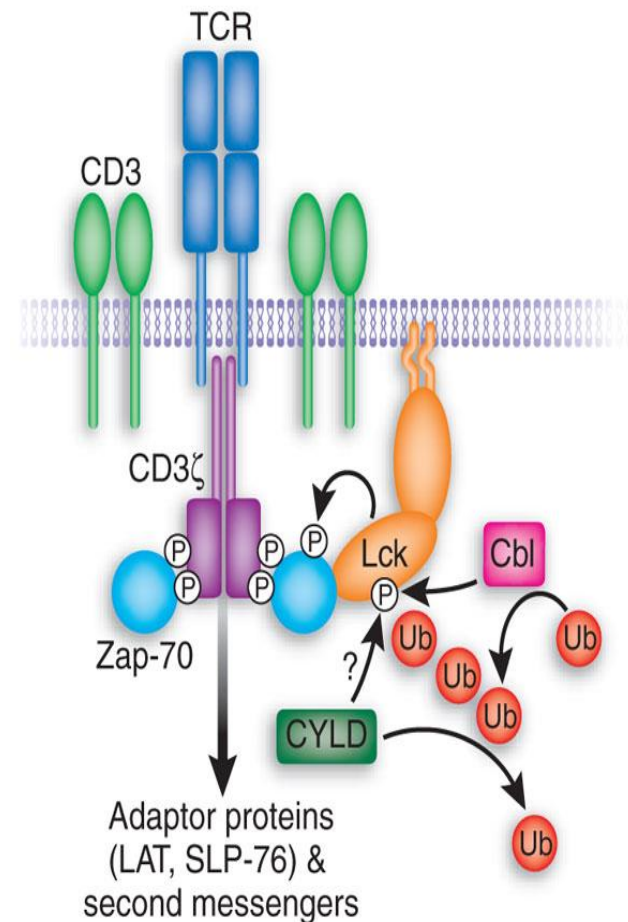
➤ **RANKL $\uparrow$ (OPG $\downarrow$)**

Corticosteroidok celluláris hatásmechanizmusa – nem-genomikus hatások

- Calcium-influx, neutrophil degranulatio, phagocytosis, chemotaxis gátlása
- NO felszabadulás (protein-kináz B aktiválódása)

Lehet **specifikus és nem specifikus nem genomos hatás**. A **specifikus** a sejtmembrán és a mitokondrium corticosteroid receptorain keresztül valósul meg néhány perc alatt (30-200 mg dózis). A **nem specifikus** a biológiai membránokon és a nem spec. Cortocosteroid receptorokon át, másodpercekkel a 250 mg feletti dózis esetén

Glucocorticoidok immunmoduláns hatásai

- Gyulladásgátlás (PLA2, COX2, béta-adrenerg, NO, phagocytosis, chemotaxis, neutrophil degranulatio gátlása)
- Th1 és Th2 cytokinek termelésének gátlása (IL1, IL6: akut fázis reakció csökkentése)
- T és B lymphocyták aktivációjának, proliferációjának gátlása, számuk csökken
- Adhaesiós molekulák expressziójának csökkentése → csökkent sejtes exsudatio, homing, neutrophil marginalis pool csökkenése → leukocytosis
- Eosinophilia gátlása

Corticosteroidok

- Gyulladásgátló hatások többsége: transzrepresszió
- Mellékhatások többsége: transzaktiváció
  - Osteoporosis, hyperglycaemia, myopathia, bőr-atrophia

Corticosteroid

- Biológiai hatás kezdetéhez legalább 30 perc szükséges
- Nagyobb dózis (100 mg feletti prednisolon) esetén non-genomikus hatás is érvényesül – akár percekkel a beadás után

Corticosteroid legfontosabb mellékhatásai

- Cushingizálódás
- Hypothalamus-hypophysis-mellékvese szabályozás zavara
- Na-retenció, hypokalaemia, hypertensio
- Glükóztolerancia romlása
- Hyperlipidaemia
- Lassult sebgyógyulás
- Osteoporosis
- Ulcerogen hatás
- Cataracta, glaucoma
- Szteroid myopathia
- Psychés zavarok

Köszönöm a figyelmet!

